

Lelkiség és irodalom

Tanulmányok Szelestei N. László tiszteletére

Pázmány Irodalmi Műhely

Lelkiségtörténeti tanulmányok

Az MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport
sorozata

Sorozatszerkesztő
Szelestei N. László

A sorozatban megjelent:

1. Lelkiségtörténeti számvetés
2. Régi vallásos énekek és énekeskönyvek
3. Régi magyar imakönyvek és imádságok
4. Az áhítat nem hivatalos alkalmi és formái
az 1800 előtti Magyarországon
5. Misztika a 16–18. századi Magyarországon
6. Szelestei N. László, Irodalom és lelkiség
7. Menny és pokol a barokk kori ember életében
8. Közkins: Tanulmányok a régi magyarországi
prédikációk kompilációjáról
9. Kovács Eszter, *A Makula nélkül való tükör* cseh
forrásai
10. A nők és a régi magyarországi vallásosság
11. Régi magyar népénekek és imádságok
12. Egyház és reprezentáció a régi Magyarországon
13. Makulátlan tükör: Tanulmányok a *Makula nélkül
való tükör* című kegyességi műről
14. Útmutató: Tanulmányok Pázmány Péter *Kalauzáról*
15. Barokk vallásos közösségek
16. Népénekek és gyülekezeti énekek
a 17. századi Magyarországon
17. Lelkiség és irodalom: Tanulmányok
Szelestei N. László tiszteletére

Lelkiség és irodalom

Tanulmányok Szelestei N. László
tiszteletére

Szerkesztette
Bajáki Rita
Báthory Orsolya
Bogár Judit
Déri Eszter
Kónya Franciska
Maczák Ibolya
Szádóczki Vera

MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport
Budapest, 2017

Lektorálta:
Bogár Judit

Készült
Az MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoportban,
a szerkesztők a Kutatócsoport munkatársai

A borítón elől:
Gabrielis ROLLENHAGII *Nucleus emblematum selectissimorum* [...], Utrecht, 1611,
Nr. 67.

Hátul:
Részlet Tarnóczy István *Mennybe vezérő kalauz* című művének címlapjáról
(Nagyszombat, 1675)

ISBN 978-963-508-856-0
ISSN 2060-7385

© A kötet szerkesztője és szerzői, 2017
© MTA–PPKE Barokk Irodalom és Lelkiség Kutatócsoport

Kiadványaink internetes elérhetősége: <https://btk.ppke.hu/tudomanyos-kozelet/kutatasok/mta-ppke-barokk-irodalom-es-lelkiseg-kutatocsoport/kiadvanyaink>

Felelős kiadó: Nagy László
Tördelte: Báthory Orsolya
A sorozat címlapterve: Szentes Éva
Nyomdai munkák: Séd Nyomda Kft.
Ügyvezető igazgató: Katona Szilvia
www.sednyomda.hu

TÓTH TAMÁS

Patachich Gábor érsek 1738-as Kalocsai Rituáléja

A mohácsi síkon hősi halált halt Tomori Pál érseket (1523–1526) követően, 207 év szünet után 1733-ban került újra először olyan főpap az ősi Kalocsa-Bácsi Főegyházmege élére, aki területén rezideálhatott.¹ Ő zajezdai (1706–1735 báró, 1735-től gróf) Patachich Gábor Hermann volt, egy ebben a korban felemelkedő horvát nemesi család sarja. 1799-ben látta meg a napvilágot Magyarlakon (Mađarevo, ma Novi Marof része, Horvátország), majd felső-stájerországi (alsóbb fokú képzés a bencésknél), varasdi (Szent Albert Szeminárium), nagyszombati (Seminarium Generale) és római tanulmányai (Collegium Germanicum et Hungaricum) végén 1722-ben szentelték pappá az Örök Városban, a Zágrábi Egyházmegye szolgálatára. Rövid varasdi plébánosságát követően már 1723-ban a zágrábi káptalan tagja lett. Kanonoki stallumát 1729-es szerémi püspöki kinevezését követően is, egészen 1733-ig megtartotta, mivel a török uralom alól éppen csak felszabadult egyházmegye híján volt minden anyagi erőforrásnak. Püspökké 1731-ben, a pápai megerősítést követően szentelhették. Kalocsa-bácsi érsekké 1733-ban nevezte ki III. Károly (1711–1740) magyar király az akkor mindössze 34 éves, lelkesedéssel teli, ifjú főpapot.

Érseki egyházmegyéje a török hódoltságot követően, a 18. század elején sok szempontból kritikus helyzetben volt. Az 1526 előtt mintegy 300 katolikus plébániát számláló, elsősorban magyarok lakta, gazdag főegyházmege 1733-ban mindössze 17 plébániából állt, és ezek nagy részét is csak Buda visszafoglalása, 1686 után alapították újra. Nyolc plébániát a ferencesek láttak el, az egyházmegyes papok száma 10 volt, káplán csak az érseki székvárosban szolgált. Ebben a helyzetben, amikor az új főpásztor híján volt papoknak és híveknek csakúgy, mint ahogy finansziális erőforrásoknak is, valóban nagy lelkesedésre és elköteleződésre volt szükség ahhoz, hogy elkezdje a munkát.

¹ Életről: TÓTH Tamás, *A Kalocsa-Bácsi Főegyházmege 18. századi megújulása Patachich Gábor és Patachich Ádám érsekek idején (1733–1784)*, Bp., Kalocsa, Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség (METEM), Historia Ecclesiastica Hungarica Alapítvány, Kalocsai Főegyházmegei Levéltár (KFL), 2014 (*A Kalocsai Főegyházmegei Gyűjtemények Kiadványai*, 8).

„Nos vero non tam praelatum habeatis, quam patrem”,² vagyis nem annyira főpapja, mint inkább atya akart a rábízottaknak lenni Patachich Gábor, ahogy kalocsai ténykedésének kezdetén írt pásztorlevelében buzdította klérusát és népét. Nagy odaadással fogott hozzá a munkához. Már az egyházmegye kánoni birtokbavételének napján, amely Borromeo Szent Károly ünnepére, 1733. november 4-ére esett, megalapította a szemináriumot, majd rövidesen elkezdte működését a trienti előírásoknak megfelelően az egyházmegyei konzisztórium (más néven szentszék) is, amely első ülését már 1733. november 18-án megtartotta.³ Ugyanaznap kezdték a *Liber beneficiorum archidioecesis Colocensis ac unitim Bacsiensis*-nek⁴ nevezett könyv vezetését, mely a plébánosok, plébániai kormányzók és káplánok esküjét tartalmazza. Természetesen azonnal elkezdte az új plébániák kialakítását és az érseki birtokok telepésekkel történő betelepítését; ő maga két település, Kecel és Császártöltés alapítója.

A kánoni látogatás, a vizitáció is első teendői között volt, hiszen ez segítette abban, hogy pontosan fel tudja mérni a rábízott terület helyzetét és a rá váró teendőket. Patachich Gábor két alkalommal vizitálta a főegyházmegyét. Első alkalommal, 1734-ben személyesen kereste fel a katolikus közösségeket.⁵ A második, 1738-ban tett látogatás kisebb jelentőséggel bírt, ez ugyanis, úgy tűnik, elsősorban csak néhány protestáns közösséget érintett, mint Dunapataj vagy Harta, valamint néhány, főleg közelebb eső illetve azóta felállított plébániát.⁶

Az új érsek érthető okokból személyesen akarta megismerni és megtapasztalni új egyházmegyéje állapotát. Az 1734-es vizitáció, amely nyolc jezsuita közreműködésével egyúttal missziós szerepet is betöltött, az érsekség legdélebbi pontján, a mai Újvidéken, május 26-án, illír és német nyelven elhangzott prédikációkkal vette kezdetét.⁷ A misszió 3 napig tartott, és az utolsó prédikációt Patachich maga tartotta német

² Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár, Kalocsa (KFL) I.1.c. Patachich Gábor, Hivatali iratok, Pest, 1734. február 17.

³ KFL I.1.e.A) 1. *Protocollum Determinationum, Venerabilis Consistorii Colocensis 1733–1745*, 3–4.

⁴ KFL I.1.e.D) 4. *Protocollum continens Formulas varias Juramentorum [...] item Parochorum, Administratorum et Capellanorum 1733–1850*.

⁵ KFL I.1.a. *Visitatio canonica, Prothocollum seu liber visitationis dioecesis Bacsiensis 1734.*; HEGEDŰS Antal, *Patachich Gábor kalocsai érsek élete és restaurációs tevékenysége*, Bp., Kalocsa, Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, Historia Ecclesiastica Hungarica Alapítvány, Kalocsa–Kecskeméti Főegyházmegye, 2010 (METEM könyvek, 69), 46–47.

⁶ KFL I.1.a. *Visitatio canonica, Protestáns és zsidó gyülekezetek vizitációi, 1738*. Néhány kivonatról van csupán szó, így nem kizárt, hogy más protestáns közösségekbe is ellátogatott.

⁷ KFL I.1.a. *Visitatio canonica, „Közös” vizitációk jegyzőkönyvei, Prothocollum seu liber visitationis dioecesis Bacsiensis 1734*; HEGEDŰS, *i. m.*, 46–47. Amikor a jegyzőkönyvekben felsorolják a bérmálás szentségében részesülteket, feltételezhetjük, hogy az említett személyeket mind

nyelven. Ortodoxokat (a korabeli szóhasználattal skizmatikusokat) vett fel a katolikus egyház közösségébe, körülbelül 560 hívőt részesített a bérmálás szentségében, valamint kánoni látogatást végzett a szomszédos Temerin, Verbász és Futak helységeiben. Iskolát csak a fő helyen talált. A főpap innen északi irányba utazott tovább. Bács érseki város, Palona, Bogyán, Vajszka, Szond, Zombor, Monostorszeg, Küllőd, Béreg, Hercegszántó, Csátalja, Gara, Bácsbokod, Katymár, Bácsalmás, Szabadka, Jánoshalma és Mélykút után augusztus 1-jén, Bácsszentiván és Csávoly érintésével érkezett Bajára. A következő nap a ferencesek plébániatemplomában mutatott be ünnepi szentmisét. Augusztus 3-án a bajai magyar plébánián találjuk, ahol híveket bérmált, konszekrált 7 harangot, kelyheket áldott meg, liturgiát végzett az elhunytakért, valamint 22 protestánst (korabeli szóhasználattal eretneket) és ortodoxot vezetett a katolikusokkal való teljes egységre. Bajai tartózkodása alatt felkereste Bátmonostor, Pandúr és Kákony településeit is. Augusztus 9-én, három hónappal a vizitáció megkezdését követően a látogatást befejezte.

A kánoni látogatást követően az érsek azonnal hozzálátott főegyházmegyéjének újjáépítéséhez. Kalocsai működése során 10 új plébániát hozott létre, ezek: Bácsalmás, Bácsújlak, Bezdán, Csátalja, Dunapataj, Dusnok, Gara, Jánoshalma, Kecel és Nemesnádudvar.

Patachich Gábor lelkipásztori buzgóságát jól mutatja, hogy a nagypénteki körmeneten mezítláb vett részt, miközben vállán vitte a keresztet, fején pedig töviskoszorút viselt.⁸ Hegedűs Antal szerint az aktuális török háború okozta pestisjárvány idején felajánlotta segítségét a gyóntatásban, különösen azokban az esetekben, amikor a gyóntató nem beszélt az illír nyelvet.⁹ Kitarzott nyája mellett, engesztelő körmeneteket és imaalkalmakat tartott, melyeken gyakran ő maga is részt vett.¹⁰

Az 1738-as esztendő fontos év lett az újjászülető Kalocsa-Bácsi Főegyházmegye életében, hiszen ebben az évben, a Nagyboldogasszony-búcsú előestéjén nyitották újra a kalocsai főszékesegyházat, és iktatták be az újjraalapított Főszékeskáptalan tagjait. Ugyanakkor ebben az évben két, az egyházmegye életét meghatározó fontos

Patachich bérmálta, ugyanis úgy tűnik, hogy püspök hosszú ideje nem látogatta ezt a területet.

⁸ „In Parasceve hora 2-da pomeridiana, Sua Excellentia archiepiscopalis, cubu corona spinea, et tunc in collo suspenso procinebat lytanas Omnium Sanctorum in processione ad Calvariam, clericis in superpelliceis precedentibus, et cruce bajulantibus.” Kalocsa, 1735. április 8. KFL I.1.e.B) 15. *Sacrae Ordinationes, Consecrationes, Benedictiones et Caeterae Functiones Ecclesiasticae 1734–1739*, 119.

⁹ HEGEDŰS, *i. m.*, 84.

¹⁰ *Uo.*, 80–81.

előírást bocsátott ki Patachich érsek. Az egyik a *Statuta Generalia*¹¹ volt, amely nem annyira a vizitáció során tapasztalt problémák megoldására, inkább a lelkipásztorkodás egészére vonatkozóan fogalmazott meg javaslatokat. Az egyházmegyei statútumokat 1738. május 18-án szerkesztették Kalocsán, és érvényük az egész egyházmegyére kiterjedt. Ha megvizsgáljuk a dokumentumot, megismerhetjük belőle az egyházmegye állapotát és gondjait, de egyúttal azt is láthatjuk, hogy az előírások segítségével az érsek mily elkötelezetten igyekezett jobbá tenni a hívek lelki életét. Fő fejezetei: (1) a templom, (2) a harangozás, (3) a sekrestye, (4) a sekrestyés (gondnok), (5) a plébánia, (6) a stólabevételek, (7) az iskolamester és tanító (ludimagister et praeceptor), (8) a plébánia hívei és (9) a plébános.

A másik fontos dokumentum a *Kalocsai Rituálé*, amely fontos lépés volt Patachich lelki vonatkozású tevékenységének tekintetében. A *Rituale Romano-Colocense*¹² nyomtatásban 1738-ban, Budán látott napvilágot. Egy tipikusan trienti egyházképhez kötődő rituáléről van szó, amely irányelvekkel kívánt szolgálni, és javaslatain keresztül módszeresen a zsinati határozatokat igyekezett érvényre juttatni. A Zsinat egysége-síteni akarta a Katolikus Egyház rítusait. Amint az a bevezetőből kiderül, a mű az átvitt értelemben „minden templom anyját és fejét” jelentő Róma városában használatos rituálékból és szertartásokból indult ki, de nem hagyta figyelmen kívül a magyar hagyományokat sem.¹³

A *Rituálé* 1738. március 15-i megjelenésének alkalmából a főpap egy, a könyv előszavában is olvasható lelkipásztori buzdítással fordult papságához.¹⁴ Ebben szolgálatra és példamutató életre buzdította a papokat. Szent Pál szavaira (2Kor 3,2–3) emlékeztetve írja: „Sok bizalmam van bennetek: ti vagytok a leveleink; jobban mondva Krisztus levelei vagytok, amely általunk lesz kézzelfoghatóvá.”¹⁵

¹¹ KFL I.1.a. Visitatio canonica, Általános iratok, *Statuta Generalia 1738*. A forrást kiadta és magyarázatokkal ellátta: BÁRTH Dániel, *Statuta Generalia (1738): Vallásosság és mindennapi élet Patachich Gábor kalocsai érsek általános rendelkezéseinek tükrében*, Cumania, 2005, 141–173. A rendelkezések szövege: Uo., 155–165. Ezeknek létezik egy részletes és magyarázatokkal ellátott, magyar nyelvű összefoglalója, amely nem kifejezetten szó szerinti fordítás: HEGEDŰS, i. m., 91–97.

¹² *Rituale Romano-Colocense, seu Formula agendorum in administratione sacramentorum et caeteris ecclesiae publicis functionibus rite obeundis observanda. Ac in usum Colocensis, et comprovincialium dioecesium accomodata, et utilibus additamentis aucta. Auctoritate, opera, et impensis reverendissimi p[atris]. d[omini]. Gabrielis Hermanni Dominici miseratione divina metropolitanae Colocensis, et Baeciensis canonice unitarum ecclesiarum archiepiscopi*, Budae, 1738.

¹³ „[...] a matre, et magistra ecclesiarum omnium.” Vö.: *Rituale Romano-Colocense*, f. X2–X3.

¹⁴ Uo., f. X4–XX4.

¹⁵ „Multa autem mihi fiducia est apud vos: epistola enim nostra vos estis; imo epistola estis Christi, manifesta a nobis.” Uo., f. XX3v.

A könyv négy nyelven íródott,¹⁶ összeállítása ugyan egyértelműen latinul történt, de a dialógusokat és az Isten népéhez intézett beszédeket magyar, német és illír nyelvre is lefordították. A 400 oldalt számláló kötet meglehetősen vastag. Az első, legterjedelmesebb rész a szentségeket (1–236), majd a körmeneteket (237–276), az áldásokat (276–350), végül az ördögűzést (350–379) tárgyalja. Részletesen kifejti az előírásokat, és bemutatja az egyes szertartások pontos rítusát.

A *Rituálé* a szokásos módon veszi sorra a szentségeket: a keresztséget, a bérmálást, a bűnbocsánat szentségét, az Oltáriszentséget, a betegek kenetét, az egyházi rendet és a házasság szentségét. A betegek kenetét tárgyaló fejezetben szó esik a betegek és haldoklók látogatásáról, lelkigondozásáról, valamint a temetési szertartásról. Az egyházi rend szentségével kapcsolatosan a plébános feladatai közül hármat sorol fel: az anyakönyvek gondos vezetését az apostoli utódlás folyamatossága érdekében, és hogy a család kiküszöbölhető legyen, illetve a klerikusok és végül a papi hivatások gondozását. A *Rituale Romano-Colocense* által is tárgyalt, tipikusan magyar szertartások¹⁷ között említhetjük a jegyesek esküjét. A pár ennek során kinyilvánította egymás iránti szeretetét, és halálig tartó hűséget esküdtek. Ez a rítus közvetlenül a házasságkötés pillanata után következett úgy, hogy a szavak kiejtése közben a felek jobb kezüket egy ereklére helyezték.¹⁸

Körmeneteket tartottak például Gyertyaszentelő Boldogasszony ünnepe alkalmával (február 2.), Szent Márk napján a vetés megáldásakor, Úrnapján, a rogációk (keresztjáró) napokon, de akkor is, ha kedvező időjárásért esedeztek, pestis vagy háború idején, illetve egyéb okokból.

A magyar liturgia jellegzetes és fontos elemeként a húsvéti vigíliát követően egy sajátos szertartás szerint végzett, gyönyörű körmenet következett.¹⁹ Némi változtatással ezt a mai napig ünneplik. A celebráns a néppel együtt processzióban a szent sírhoz vonult, ahol mindenki letérdelt. Miután a miséző pap szájából elhangzott az „Exurge”, a kórus a 138. zsoltár²⁰ eléneklésével folytatta az Úrhoz való könyörgést.

¹⁶ Hasonlóan az esztergomi rituáléhoz (*Rituale Strigoniense*), de a negyedik nyelv itt az illír helyett a szláv (szlovák) volt. Vö. *Rituale Strigoniense, seu Formula agendorum in administratione sacramentorum ac caeteris ecclesiae publicis functionibus. Jussu, et auctoritate eminentissimi ac serenissimi S. R. E. presbyteri cardinalis domini domini Christiani Augusti nationis Germanicae protectoris, archiepiscopi Strigoniensis, et S. R. I. principis, ducis Saxoniae, Juliae, Cliviae, etc. etc.*, Tyrnaviae, 1715.

¹⁷ Ezek megtalálhatóak a kortárs esztergomi rituáléban is. Vö.: *Uo.*

¹⁸ Ez a szertartás a mai napig használatban van, csak a jegyesek már nem ereklére, hanem feszületre helyezik jobb kezüket. E rítus miatt hívják a házasságkötés szertartását még ma is esküvőnek.

¹⁹ *Rituale Romano-Colocense, i. m.*, 238–239.

²⁰ 138. zsoltár, „Domine probasti me, et cognovisti me” („Uram, te megvizsgáltál és ismersz engem”), a *Vulgáta* számozása szerint.

Ezalatt a celebráns a sír fölött őrzött Oltáriszentséghez ment, incenzált előtte, majd azt a magasba emelve vagy kezében tartva énekelte: „Resurrexit”. A kórus folytatta: „et adhuc tecum sum, Alleluja. Posuisti super me manum tuam, Alleluja. Mirabilis facta est scientia tua, Alleluja, Alleluja.” Az ének alatt a hívek processzióban a főoltárhoz mentek, ahol a miséző pap az Oltáriszentséget kezében tartva, a néppel szemben állva énekelte: „Pax vobis, ego sum. Alleluja.” A kórus válaszolt: „Nolite timere, Alleluja.” A pap és a kórus közötti párbeszéd háromszor ismétlődött, egyre hangsúlyosabban. Ezután következett az eucharisztikus áldás, a tömjénezés és a *Christus surrexit...* (Feltámadt Krisztus...) húsvéti ének.

Szent Márk ünnepnapjához a vetés megáldása kötődött.²¹ Az imádság a templomban kezdődött, majd a *Mindenszentek Litániáját* énekelve, processzióban mindenki az áldás helyszínéül szolgáló földekre ment. A litániában a jó termésért fohászkodva háromszor ismételték a kérést, hogy az Úr a föld termését megadni és megőrizni méltóztasson: „Ut fructus terrae dare, et conservare digneris. Te rogamus, audi nos.” Miután megérkezett a körmenet, a szertatást végző pap a négy égtáj felé fordult, és egy-egy, összesen négy evangéliumi részletet olvasott fel a kapcsolódó saját könyörgésekkel. A végén hozzá lehetett tenni még a szőlő megáldását, ha volt, majd visszatértek a templomba, és elénekelték a *Te Deumot*.

A Dies rogationum névvel illetett, előre meghatározott ún. rogációs vagy keresztjáró napokon olyan körmenetet tartottak, melybe 12 imádság-antifónát, rogációs antifónát illesztettek a következő témákkal:²² a templom védőszentje, maga a rogációs nap, a Szent Kereszt, Szűz Mária, Szent Péter és Pál apostolok, Szent Adalbert, minden szentek, a bűnök bocsánata, a király, a pogányok és végül az eső.

Úrnapját Magyarországon négy stációval ünnepelték, mindegyik helyszínen oltárt építettek az Oltáriszentségnek.²³ Itt egy-egy evangéliumi részletet olvastak fel, majd áldást osztottak. Ezt a körmenetet lényegében ma is így végzik.

Az áldások között találkozunk még Szent Ignác vizével is,²⁴ amely akár összefüggésben állhat Patachich Gábornak a Collegium Germanicum et Hungaricum jezsuita nevelésében gyökerező, Ignác iránti tiszteletével is. Talán a ferenceseknek az egyházmezejében tapasztalható nagy száma miatt a könyv hasonlóképpen megemlékezett Páduai Szent Antal vizének megáldásáról is.²⁵

²¹ *Rituale Romano-Colocense, i. m.*, 240–249. Már nem kötelező, de sok helyen a mai napig él még ez a hagyomány.

²² *Uo.*, 249–252.

²³ *Uo.*, 253–260.

²⁴ *Uo.*, 304–305.

²⁵ *Uo.*, 305.

A *Rituálé* hatása igen jelentős volt. Érvénye a kalocsa-bácsi érsek alá rendelt, szuffraganeus egyházmegyékre is kiterjedt, így az önálló liturgikus könyv hangsúlyozta a Kalocsai Érseki Tartomány Esztergomtól való függetlenségét is. Még a 20. században is értékes hivatkozási alapul szolgált a szertartások végzéséhez, 1798-ban és 1838-ban jelent meg ismét nyomtatásban.²⁶ Ez, ahogy Patachich Gábor egész főpapi ténykedése, meghatározó és példaértékű lett az egész Kalocsai Főegyházmegye számára.

²⁶ BÁRTH Dániel, *Újjáépítés és reform*, Vigilia, 2000, 9–16: 15.

Tartalom

Tabula gratulatoria.....	10
Elöljáró levél.....	11
AJKAY ALINKA	
„Oh Szent János, én héjános...” – A magyarországi Nepomuki Szent János-tisztelet forrásairól	13
BAJÁKI RITA	
John Fisher imakönyve és annak fordítása.....	35
BÁN IZABELLA	
<i>Igaz és köteles szóvbéli ájtatosság</i> – A Szűz Mária Szíve Társulat egy imádságos könyvének rövid bemutatása.....	42
BÁNFI SZILVIA	
A fiumei Szent Vid-templom Csodakeresztjét ábrázoló újabb rézmetszetváltozat	46
BARNA GÁBOR	
Egy 18. századi dallam és egy 19. századi adventi énekszöveg egymásra találása.....	51
BÁRTH DÁNIEL	
Gyógyító imaformulák a 18. századi sükösdői anyakönyvekben	58
BARTÓK ISTVÁN	
A Szelestei-glosszák kritikátörténeti vonatkozásai	66
BARTÓK ZSÓFIA ÁGNES	
Temesvári Pelbárt exemplumai Johannes Pauli német nyelvű gyűjteményében	72
BÁTHORY ORSOLYA	
Batthány József esztergomi érsek bíborosi kinevezése alkalmából tartott ünnepek.....	76
BEKE MARGIT	
A Szent István és Szent Adalbert esztergomi székeskáptalan dísz- jelvényének átadási ünnepélye Batthyány József esztergomi érsek által.....	81
BIBOR MÁTÉ JÁNOS	
Tudós a javából: Rómer Flóris kéziratai az Egyetemi Könyvtárban	87
BÍRÓ CSILLA	
Szűz Mária alakja Andreas Pannonius <i>Énekek éneke</i> -kommentárjában	94
BITSKEY ISTVÁN	
Egy <i>Kalauz</i> -példány Tápiószelén	103

BODA MIKLÓS	
„Mecsekszabolcsról indult“ – A Pontificia Universitas Gregoriana bibliográfiája, Arató Pál S. J. (1914–1993) az egyháztörténeti tudományosság szolgálatában.....	107
BOGÁR JUDIT – GUITMAN BARNABÁS	
„Pius rex” – I. Ferdinánd király lelkisége.....	115
CZIBULA KATALIN	
„Tsak emberi szeretettel lehet az embereket meg nyerni és a’ virtusra vezérelni.” – Katona József és a templomos lovagok	122
CSÖRSZ RUMEN ISTVÁN	
„Rákóczi Ferenc bús éneké”-nek dallamához.....	132
DÉRI ESZTER	
Példák a 18. századi halotti beszédek címermagyarázataiból.....	138
DÓBÉK ÁGNES	
Levelek Rómából – Adalékok Barkóczy Ferenc és a Collegium Germanicum Hungaricum kapcsolatának történetéhez	144
FARMATI ANNA	
Kájoni, az éneklő ferences.....	148
FORGÓ ANDRÁS	
Bibliaégetés Egerben? – Néhány gondolat Komáromi Csipkés György <i>Bibliájának</i> sorsáról	152
GÁBOR CSILLA	
Keresztény tökéletesség és lelki képességek – Lelkiségi traktátus(részlet) az elmélkedésről Illyés András fordításában	160
GYULAI ÉVA	
Mikoviny Sámuel rézmetszete a diósgyőri várról Aszalay Ferenc rajza alapján (1730 k.).....	165
HAADER LEA	
Csáky Éva Franciska és Szent Paszkál életrajza.....	172
HARGITTAY EMIL – RÉGER ÁDÁM	
O gloriosa, o speciosa... – „Pázmány Péter után?”	178
H. HUBERT GABRIELLA	
Tudományos könyvtár közművelődési szereppel?.....	187
H. KAKUCSKA MÁRIA	
Lelkiség és (detektív)regények: Orczy Emma bárónő	193
HORVÁTH CSABA PÉTER	
Jegyzet Telegdi Miklós katekizmusáról	199
HORVÁTH IVÁN	
A <i>Döbrentei-kódex</i> rejtvénye.....	203

HORVÁTH KORNÉLIA	
Petri és a szonett, avagy a műfajforma „szakralitásának” megszüntette megőrzése	208
HORVÁTH SÁNDOR	
Haláltánc lakodalomban	213
HORVÁTH ZSUZSA	
Referencialitás a <i>Hangyaboly</i> zárdaiskolájának téridejében	229
IMRE MIHÁLY	
A magyar gályarabok rendhagyó emlékezete Gregorio Leti 1686-os történeti munkájában	236
J. ÚJVÁRY ZSUZSANNA	
„Az Isten mindenben megáld, valamihez fogtam.” A brassói magyar evangélikus templom építése – a templomépítő Goedri János.....	254
KICZENKO JUDIT	
Gyász és Vigasz. Tompa és Arany.....	262
KILIÁN ISTVÁN	
A jezsuita iskolák létszámadatai a történeti Magyarországon	272
KISS FARKAS GÁBOR	
Elias Corvinus verse Radéczy püspök hársfájáról	279
KÓNYA FRANCISKA	
Christian Scriver magyarra fordított elmélkedés- gyűjteményének kuriózumai.....	285
KORONDI ÁGNES	
A <i>Kazinczy-kódex</i> Szent Jeromos hatalmát illusztráló exemplumának forrásáról	289
KÖRMENDY KINGA	
Föltámadt Krisztus a lövészárkokban – Tóth Károly visszaemlékezése 1916 húsvétjára.....	294
LAUF JUDIT	
Újfalusi Judit glosszái az <i>Érsekújvári kódex</i> ben?.....	299
MACZÁK IBOLYA	
Jezsuita rendalapító – pálos szemmel – Csúzy Zsigmond beszéde Loyolai Szent Ignácra.....	305
MADAS EDIT	
Az <i>Érsekújvári kódex</i> Szent Flórián-legendájának forrása	310
MARTÍ TIBOR	
„Mindeneknek ideje vagyom” – Prédikációk a farsangról – farsang idején a 17–18. században	316
MÁRTON KINGA	
Kemény Zsigmond dialógusai a hitről.....	323

MOLNÁR DÁVID	
Szege di Lőrinc latin zsolnároskönyve.....	329
MONOK ISTVÁN	
Farsangi versek, vagy tréfás multságok, 1790 – Balogh István kézírata az Országos Széchényi Könyvtárban.....	333
OSZTROLUCZKY SAROLTA	
„Édes fiam”– A <i>Minden megvan</i> mint tékozló fiú-átirat.....	337
PAP FERENC	
Pronaus és confessio generalis.....	343
PETRŐCZI ÉVA	
Holisztikus vonások Pápai Páriz Ferenc <i>Pax animae</i> és <i>Pax corporis</i> című műveiben.....	347
RADVÁNSZKY ANIKÓ	
A végtelen tér távlatai Weöres Sándor költészetében.....	357
SIPOS LAJOS	
Beszédmód és műfajmódosulás – Berda József: <i>A főtí találkozóóra</i>	365
SZABÓ ANDRÁS	
Egri Lukács levele Paul Eberhez.....	370
SZABÓ FERENC S. J.	
Emlékezés az „Imaasszonyra”.....	376
SZÁDOCZKI VERA	
Makó Pál Szűz Máriához címzett versei.....	381
SZÁRAZ ORSOLYA	
Gyalogi János kézíratos prédikációja 1728-ból.....	386
SZENTMARTONI SZABÓ GÉZA	
Egy Budát, Velencét és Firenzét magasztaló epigramma születése és utóélete a barokk korban.....	396
SZETEY SZABOLCS	
Albertini énekeskönyvének fordítója: Dobos János.....	401
SZIGETI JENŐ	
A vallásfelekezetek proverbiumainkban.....	405
SZILÁGYI ANDRÁS	
Votívtárgyak, a magánáhítat rekvizitumai az Esterházyak fraknói kincstárában.....	413
SZÖRÉNYI LÁSZLÓ	
Az Amade család keresztes lovag őseiről szóló genealógiai legenda – „Hun király volt, hun meg nem?”.....	424
TENGELY ADRIENN	
A pécsi Leányalkalmazottak Szent Katalin-kongregációja (1918–1944).....	428
THIMÁR ATTILA	
A poétika határterületén – Berzsenyi és Isten-fogalmai.....	438

TOMPA ZSÓFIA	
„én szépen” – Néhány biblíás, imádságos ige az erdélyi helikoni líra (s azon belül Tompa László költészete) világából	443
TORNAY KRISZTINA	
A jászói premontreiek barokk templomának nőábrázolásai – A „szent női” – a nőiség spirituális megközelítése	451
TÓTH SÁNDOR	
Transzcendens tájmodell – avagy új humanizmus Prohászka Ottokár esszéiben (Irodalmi esszé).....	460
TÓTH TAMÁS	
Patachich Gábor érsek 1738-as <i>Kalocsai Ritnálója</i>	468
TÚRI KLAUDIA	
Egy szeráfi prognosztikon	475
TUSOR PÉTER	
Két Pázmány-levelsor szüleiről (Prága, 1616. szeptember 29.).....	480
V. ECSEDY JUDIT	
Újabb hamis impresszumú könyvek	487
VERÓK ATTILA	
A világot megújító kegyesség – a hallei modell.....	491
VIZKELETY ANDRÁS	
Népi vallásosság megnyilvánulásai 1840 körül a Nyugat-Dunántúlon	500
VOIGT VILMOS	
A Religio és Nevelés (1841–1849) és létrehozója: Szaniszló Ferenc	504
P. VÁSÁRHELYI JUDIT	
<i>Ablaß und Gnaden Büchlein</i> ..., Wimpassing an der Leitha, 1601.	509
KÄFER ISTVÁN	
Rudnay Sándor Nyitrakoroson, az 1790. évi országgyűlés alkalmából tartott szentbeszédének és Palkovics György esztergomi kanonok előszavának (1832) magyar fordítása.....	517
Személynévmutató	521